

Istorijos liudininkai. Danutės Mukienės nuotrauka
(Atkelta iš 45 p.)

spektaklis – A. Keturakio komedija „Amerika pirtyje“.

1900 m. – Lietuviai dalyvavo tarptautinėje Paryžiaus knygų parodoje. Tai atkreipė pasaulio dėmesį į lietuviškos spaudos draudimą.

XX AMPIUS

1901 m. – Lietuvoje buvo įkurtas Michailo Muravjovo muziejus. Jame buvo sukaupta muziejinė ir archyvinė medžiaga apie 1863 m. sukilimo nuslopinimą.

1902 m. – Varpininkai savo organizaciją pavadino Lietuvos demokratų partija (LDP). Jie siekė etnografinėje Lietuvos teritorijoje atkurti nepriklausomą demokratine Lietuvos valstybę.

1902 m. – Vilniuje įkurta pirmoji Rusijos imperijoje sionistinė partija – Mizrači.

1903 m. liepos 30 d. – Lietuvoje įkurta naujo tipo partija – socialistinės revoliucijos ir proletariato diktatūros – Bolševikų partija.

1904 m. gegužės 7 d. – Lietuvoje įkurta socialdemokratų organizacija „Draugas“ (vadovas Vincas Kapsukas).

1904 m. gegužės 7 d. – Panaikintas lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimas.

1904 m. gruodžio 23 d. – 1909 m. kovo 30 d. – Vilniuje buvo leidžiamas pirmasis dienraštis lietuvių kalba – „Vilniaus žinios“.

1904 m. – Parengta pirmoji Lietuvos krikščionių demokratų partijos (LKDP) programa. Joje Lietuvai buvo reikalaujama tik autonomijos.

1905 m. sausio 1 d. – Vilniuje įvyko Rusijos sionistų suvažiavimas ir įkurta Rusijos sionistų organizacija.

1905 m. sausio 22 d. – Rusijoje po Kruvinono sekmadienio (sausio 22 d.) prasidėjo revoliucija. – Tuo metu Lietuvoje vyko protesto streikai, demonstrantų susidūrimai su Rusijos kariuomene.

1905 m. – Įkurta Lietuvos krikdemų sąjunga.

1905 m. gegužės 3 d. – 1910 m. gegužės 3 d. – Vilniaus gubernijoje buvo sustiprinta apsaugos padėtis.

1905 m. gegužės 14 d. – Rusijos caras Nikolajus II pasirašė įsaką dėl leidimo Vakarų gubernijų mokyklose kaip dalyko mokyti lietuvių ir lenkų kalbą.

1905 m. rugpjūčio 28 d. – 1909 m. rugpjūčio 25 d. – Rusijos valdžia Kauno gubernijoje įvedė sustiprintą padėtį.

1905 m. lapkričio 12 d. – Rusijos valdžia Suvalkų gubernijoje įvedė sustiprintą padėtį.

1905 m. rugpjūčio 12 d. – Vilniuje įvyko Lietuvos mokytojų sąjungos steigiamasis suvažiavimas.

1905 m. spalio 19 d. – Sušauktas Vilniaus lietuvių susirinkimas. Jis išrinko komitetą Lietuvos suvažiavimui organizuoti.

1905 m. lapkričio mėn. Įkurta Tautiškoji

lietuvių demokratų partija, kuri Lietuvos suvažiavimo išvakarėse tapo lietuvių politinio jėgų koordinavimo centru.

1905 m. gruodžio 4–6 d. – Vilniuje įvyko Lietuvos suvažiavimas, kuris vėliau pavadintas Didžioju Vilniaus seimu. Jis pareikalavo suteikti Lietuvai jos etnografiniuose plotuose politinę autonomiją su demokratiškai renkamu seimu Vilniuje. Suvažiavimas suteikė papildomą impulsą lietuvių tautinei revoliucijai, kuri buvo bendro Lietuvos revoliucinio judėjimo, nukreipto prieš Rusijos absoliutizmą, už politines ir socialines reformas, dalis. Lietuvos tautinė revoliucija 1905–1906 m. buvo kryptingas visos lietuvių tautos judėjimas, orientuotas į Lietuvos valstybingumo atkūrimą, remiantis lietuvių tautos ir demokratinės visuomenės Lietuvoje formavimą. Lietuvos suvažiavimas tapo svarbiausiu įvykiu po 1863 m. sukilimo. Jis parodė, kad formuojasi lietuvių savimone ir aiškiai nusakė lietuvių etnopolitines orientacijas.

1905 m. ruduo Vilniuje išleistas pirmasis legalus lenkų dienraštis – „Kurier Litewski“.

1905 m. ruduo – 1906 m. žiema. – Rusijos valdžia iš esmės nekontroliavo Lietuvos kaimo: vietinės valdžios institucijos valsčiuose perėjo į paėmė valstiečių suformuotos valdžios rankas. Kai kur veikė ginkluoti būriai, tačiau šis judėjimas, nukreiptas prieš Rusijos valdžią, į sukilimą neperaugo.

1905 m. gruodžio 5 d. – Įkurta Lietuvos valstiečių sąjunga.

1905 m. – Susibūrė pirmoji liberali moterų draugija moterų teisėms ginti – Lietuvos moterų susivienijimas. Jos narys (Ona Pleirytė-Puidienė, Felicija Bortkevičienė, Sofija Kymantaitė-Čiurlionienė ir kt.) siejo idėjų iškovoti moterims politines balsavimo teises ir remti bendrą tautos darbą, siekiant Lietuvos savarankiškumo.

1905 m. – Vilniuje įkurta kultūros draugija „Vilniaus kanklės“. Ji propagavo muzikinius ir dramos kūrinius.

1905–1915 m. – Trečiasis Rusijos viešpatavimo Lietuvoje laikotarpis.

1905 m. – Po 1905 m. – Rusijoje įvykusios revoliucijos, išryškėjo trys pagrindinės politinės srovės: krikdemai, dešinieji demokratai (būsimeji tautininkai), kairieji demokratai (būsimeji liaudininkai).

1905–1906 m. – Veikė Vilniaus vyskupo Edvardo fon der Ropo įkurta legali Lietuvos ir Baltarusijos konstitucinė katalikų par-

Palangos tiltas į jūrą. Danutės Mukienės nuotrauka

tija, kurios programoje buvo pasisakoma už vietos savivaldos išplėtimą ir už Lenkijos Karalystės autonomiją Rusijos sudėtyje. Partija siekė sustiprinti katalikų dvasinininkijos pozicijas krašte. Jai ataką darė Rusijos kadetų (konstitucinių demokratų) programa.

1905–1906 m. – Lietuvoje savo veiklą suaktyvino Lenkijos tautiškai demokratinė partija, kurios nariai nepitarė Lietuvos ir Baltarusijos autonomijos idėjai ir pasisakė už Lenkijos Karalystės autonomiją, lenkų tautines ir kultūrinės teises, prieš šiuos teisių apribojimą Rusijos šiaurės vakarų gubernijose.

1905–1906 m. – Iki 1906 m. – pavasario Rusijos valdžia, remdamasi kariuomenės specialiuoju būriu, atkūrė Rusijos valdžią Lietuvos kaime.

1905–1907 m. – Ikyčiai Rusijoje bėmaitija paskatino kovoti už savo politinę ir ekonominę nepriklausomybę.

1906 m. – Ikurta Dv. Kazimiero draugija knygoms ir laikraščiams leisti.

1906 m. kovo 17 d. – Buvo išleistas Rusijos valdžios šakas, leidęs kurti profesines sąjungas ir draugijas.

1906 m. gegužės 10 d. – 1906 m. liepos 21 d. – Posėdžiavo I Rusijos valstybės Dūma. – Jos veikloje dalyvavo 15 Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijoms atstovaujantys deputatų, iš jų 8 – lietuviai. Pastarieji buvo aktyvūs svarstant bėmės klausimą. Jų pasisakymuose akcentuota mintis, kad, vykstant bėmės reformą, Lietuva turėtų būti išskirta iš rusiškų gubernijų kaip kraštas, tu-

rintis privačios bėmės nuosavybės valdymo tradicijas.

1906 m. gegužės 16 d. – 1908 m. rugpjūčio mėn. – Vilniuje buvo leidžiamas pirmasis legalus LSDP savaitraštis „Naujoji gadynė“.

1906 m. rugpjūčio 19 d. – Vilniuje Tautiškoji lietuvių demokratų partija pradėjo leisti laikraštį „Dziennik Wileński“ („Vilniaus dienraštis“), propaguojant partijos idėjas.

1906 m. rugsėjo 6 d. – Panaikintas štatymas dėl slaptųjų mokyklų persekiojimo.

1906 m. – Išsteigtos katalikiškosios švietimo draugijos: Kauno gubernijoje – „Saulė“, Suvalkų gubernijoje – „Piburys“. Legalizuota 1905 m. – Marijampolėje išsteigta liberali lietuvių kultūros ir švietimo draugija „Šviesa“. Šios draugijos daug prisidėjo plėtojant lietuvių tautinę kultūrą ir švietimą.

1906 m. – Vilniuje buvo pradėti leisti baltarusių laikraščiai. „Nasza Dalia“ („Mūsų dalia“) leista nuo 1906 m. vasario 14 d. iki 1906 m. spalio mėnesio, „Nasza Niwa“ („Mūsų dirva“) pradėta leisti vietoje pirmojo 1906 m. lapkričio 21 d. – Šie laikraščiai turėjo didelę reikšmę konsoliduojant baltarusių tautinės savimonės ugdymo darbą. Laikraščio iniciatoriai ir pagrindiniai rengėjai buvo Antonas ir Ivanas Luckevičiai, Vaclovas Lastauskis ir kt.

1906 m. – Kaune išleistas pirmasis mokslo žurnalas „Draugija“.

1906 m. – Vilniuje buvo leidžiamas Lietuvos lenkų demokratinės inteligentijos laikraštis Gazeta Wilenska („Vilniaus laikra-

štis“), davęs pradžią vadinamajai krajovcø idėjinei politinei grupei. Jame buvo propaguojamas pobūris à istorinè Lietuvà (Lietuvà ir Baltarusijà) kaip vienà kraštà, besiremiantà istoriniu, teritoriniu, ekonominiu ir kultūrinu bendrumu. Laikraūtyje propaguota buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės tautø (lietuviø, lenkø, baltarusiø, þydø, rusø ir kt.) santara remiantis pilietybės principu. Pilietybės principas laikytas svarbesniu už tautinà, siekiant išvengti nacionalizmo ideologijos sąlygojamø tautinio ir teritorinio konflikto senosios LDK bėmese. Laikraūcio ideologas buvo Mykolas Riomeris.

1906 m. lapkriūio 6 d. – Rusijos caras Nikolajus II pasiraūde šsakà dėl valstieūiø skirstymosi à vienkiamius. Tai spartino kapitalistinio ūkio plètrà Lietuvos kaime.

1906 m. lapkriūio 6 d. – Vilniuje pastatyta pirmoji lietuviūka opera – Miko Petrauskø „Birutė“.

1906 m. gruodþio mėn. Legalizuotas lenkø kultūros ir švietimo susivienijimas Vilniaus gubernijoje „Oswiata“.

1906–1909 m. – Lietuviø kompozitorius ir dailininkas Mikalojus Konstantinas Èiurlionis sukūrė pagrindinius savo kurinius.

1907 m. – Panaikinti išperkantieji mokesèiai. Tai turėjo nemaþà reikšmè tolimesnei valstieūiø ūkio raidai.

1907 m. sausio 9 d. – Vilniuje, Petro Vileiūio namuose, atidaryta Pirmoji lietuviø dailės paroda. – Èia pirmà kartà savo kurinius eksponavo M. K. Èiurlionis.

1907 m. kovo 5 d. – 1907 m. birþelio 15 d. – Posėdþiavo II Rusijos valstybės Dūma, kurios darbe dalyvavo ir 7 lietuviai. Diskutuojant bėmės klausimu, Lietuvos atstovas Petras Leonas ragino Lietuvoje bėmè atiduoti nuosavybèn, nes tokia esanti Lietuvos valstieūio teisinè sàmonè. Taip buvo akcentuojamas istoriškai susiformavęs Lietuvos atskirumas nuo Rusijos.

1907 m. kovo 23 d. – Vilniuje àkurta Lietuviø mokslo draugija (pirmininkas Jonas Basanavičius). Lenkø mokslo bièiuiliiø Vilniuje, Vilniaus „Auðros“ (lietuviø švietimo) draugijos. Jos turėjo didelè reikšmè to meto Lietuvos kultūriniam gyvenimui, skatino nuoseklius mokslo tyrinėjimus (ypaè istorijos, etnografijos ir literatūros).

1907 m. – Buvo àkurtos trys lietuviø švietimo draugijos: Kaune – „Saulė“, Vilniuje – „Rytas“, Marijampolėje – „Piburys“.

1907 m. – „Draugijos“ žurnale buvo pa-

(Nukelta à 48 p.)

Medalis, skirtas kompozitoriui ir dailininkui Mikalojui Konstantinui Eurlionui. Dailininkas Petras Gintalas. Nuotrauka iš dailininko archyvo

(Atkelta iš 47 p.)

skelbta Lietuvos krikščionių demokratų partijos programa, parengta dar prieš Lietuvos suvažiavimą Vilniuje (Didįjį Vilniaus Seimą, 1905 m. gruodžio 4–5 d.). Programoje išrašyta ir Lietuvos autonomijos reikalavimas.

1907 m. rugsėjo 2 d. – Pradėtas leisti žurnalas „Lietuvių tauta“. Vėliau jis reorganizuotas į oficialų Lietuvos mokslo draugijos leidinį.

1907 m. rugsėjo 15 d. – Vilniuje įkurta Lietuvos dailės draugija.

1907 m. – Vilniuje pradėjo eiti tautinės pakraipos žurnalas „Viltis“. Jis padėjo formuoti lietuvių tautininkų visuomeninę ir politinę srovę. Žurnalo redaktoriai buvo Antanas Smetona ir Juozas Tumas-Vaišgantas.

1907 m. rugsėjo 23 d. – 1907 m. rugsėjo

24 d. – Kaune vyko Lietuvos moterų suvažiavimas, davęs pradžią organizuotam moterų, siekusių didesnio vaidmens visuomenėje, sąjūdžiui.

1907 m. lapkričio 14 d. – 1912 m. birželio 22 d. – Posėdžiavo Rusijos valstybės Dūma, kurios darbe dalyvavo 4 lietuviai. Posėdžiuose lietuvių atstovai reikalavo perduoti šemės sprendimo klausimą Lietuvos autonominiam Seimui. Taip buvo propaguojama Lietuvos autonomijos idėja.

1908 m. – Lietuvoje įkurta Blaivybės draugija.

1908 m. – Caro valdžiia updraudė Vilniaus „Auđros“ (įkurta 1907 m.) ir Marijampolės „Đviesos“ draugijas kaip neatitinkančias Rusijos politiniū ir kultūrinū rusifikacijos tikslū ōiaurės vakarū krađte.

1908 m. – Vilniuje įsteigtas lietuvių teatralū klubas „Rūta“, nuo 1911 m. pradėjęs leisti žurnalą „Teatras“.

1910 m. – Įkurta Vilniaus lietuvių artistū sąjunga.

1910 m. – Susiformavo ateitininkū judėjimas – nepolitiniė, kultūrinė lietuvių organizacija.

1911 m. – Įkurta pirmoji lietuvių moksleivių organizacija „Ateltis“.

1911 m. – Teatralū klubas „Rūta“ pradėjo leisti žurnalą „Teatras“.

1911–1912 m. – Susikūrė revoliucinis socialdemokratinis būrelis, kuriam vadovavo poetas Julius Janonis.

1911–1915 m. – Vilniuje atsinaujino masonū lojiū veikla. 1911 m. – įkurta Rusijos Didžiųjų Rytū provinciniė lopė „Jednođe“ („Vienybė“), iš jos tais paėiais metais susikūrė „Litwa“ („Lietuva“), o 1914 m. – „Bialorus“ („Baltarusija“).

1911–1915 m. – Lenkū kalba buvo leidžiamas Vilniaus lenkū demokratū laikrađtis „Vilniaus apšvalga“. Laikrađtis propagavo idėjas, skatinanėias lenkū, kaip ōio krađto pilieėiū, sąmonės ugdymą.

1912 m. gegužės 5 d. – Lietuvoje pradėtas leisti legalus bolševikū laikrađtis „Pravda“.

1912 m. birželio 22 d. – Panaikinta Vilniaus generalgubernatoriaus institucija. Kauno ir Vilniaus gubernatoriai tapo tiesiogiai pavaldūs Rusijos vidaus reikalū ministerijai ir Rusijos carui.

1912 m. – Įkurta katalikiđka Vilniaus gubernijos ōvietimo draugija „Rytas“.

1912 m. – Vilniuje pradėtas leisti pirmasis lietuvių literatūros žurnalas „Vaivorykđtė“.

1912 m. lapkričio 24 d. – Darbą pradėjo IV Rusijos valstybės Dūma, kurioje dirbo 4

lietuviai. Posėdžiavta iki 1917 m. spalio 19 d. Vienas iš lietuvių atstovū Dūmoje Martynas Yėas vėl idėkėlė Dūmai svarstyti Lietuvos politinės autonomijos Rusijos sudėtyje projektą, parengtą II Dūmos atstovo Petro Leono. Abu jie buvo Rusijos konstituciniū demokratū partijos nariai. Đi partija savo programoje buvo išrašiusi siekį decentralizuoti Rusiją. Dūmoje apie lietuvių politinės autonomijos siekius kalbėjo ir Lietuvos demokratū partijos narys, lietuvių atstovas Dūmoje Mykolas Januđkevėius.

1913 m. – Įkurta katalikiđkoji Vilniaus gubernijos lietuvių ōvietimo draugija „Rytas“, kurios vienas iš tikslū buvo lietuvių idėjų platinimas, prieđinimasis polonizacijai.

1913 m. – Vilniuje buvo pradėtas leisti pirmasis lietuvių literatūrinis žurnalas „Vaivorykđtė“.

1914 m. – Rusijos teritorijoje ėjo 25 lietuviđki laikrađėiai (10 – Kaune, 8 – Vilniuje, 3 – Seinuose, 3 – Rygoje, 1 – Pėmaiėiū Naumiestyje).

1914 m. – Įkurta Lietuvos teatro draugija.

1914 m. rugpjūėio 1 d. – Prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. Lietuva atsidūrė pafrontės zonoje.

1914–1918 m. – Pirmojo pasaulinio karo laikotarpis.

1914 m. – Vilniuje karo pradžioje susiorganizavo slapta Politikū būrelis (veikė iki 1915 m. sausio 23 d.). Jis siekė idėsiaiđkinti kaimyniniū ōaliū popiūrą į Lietuvos ateitą.

1914 m. rugpjūėio 17 d. – Deđinosios politinės pakraipos lietuvių inteligentai Vilniuje priėmė deklaraciją (pasirađė Jonas Basanaviėius, Donatas Malinauskis), kurioje lietuvių tautos vardu buvo reidžiama idėtkimybė Rusijai ir viltis, kad po karo Rusijos caro valdžiia sujungs visas lietuvių gyvenamas teritorijas (išskaitant ir Mažąją Lietuvą), o lietuviai gaus geresnes sąlygas savo kultūrai plėtoti. Atsargiai upšiminta apie politinę autonomiją Rusijos sudėtyje.

1914 m. rugpjūėio 22 d. – Vilniuje įsteigta Lietuvos draugija (iš pradžiū – Laikinasis komitetas) nukentėjusiems nuo karo ōelpti. Tai buvo labdaros organizacija, tapusi politiniū bei kultūrinū lietuvių visuomenės centru. Draugijos steigėjai buvo Petras Leonas, Martynas Yėas, Antanas Smetona, Emilija Vileiđienė, Antanas Vileiđis, Kazimieras Olšauskas, Jonas Mađiotas.

1914 m. spalio 20 d. – 1915 m. sausio 23 d. – Vilniuje veikė Visū Rusijos dūmė

lietuvio atstovø komitetas, kuris turėjo remti ir stiprinti labdaros draugijas, rūpintis nacionalinės ðelpimo draugijos nukentėjusiems nuo karo kùrimu, Lietuvos reikalø këlimumu Rusijos valdþios ástaigose. Komitetas nustojo veikti tarpusavyje nesutarus kairiosios ir deðiniosios politiniø pakraipø lietuviø veikėjams.

1914 m. lapkriëio 1–4 d. – Peterburge vyko Rusijos Didþiøjø Rytø loþiø atstovø suvaþiavimas, svarstæs Rusijos caro valdþios opoziciniø jëgø taktikà karo metais. Lietuvai ir Baltarusijai atstovavø Cemakas Sabadas, Antonas Luckevieþius ir Mykolas Riomeris siulë pagrindiniams suvaþiavimo organizatoriams, Rusijos kadetams, priimti nutarimà dël Lietuvos ir Baltarusijos politinės autonomijos, kaip vienà ið Rusijos liberalizavimo sàjūdþio programos punktø. Siūlymas buvo atmestas. Tai rodë, jog net liberaliai, demokratiðkai nusiteikusios Rusijos politinės jëgos nebuvo atsakiusios imperialistiniø siekiø, ir tai skatino Lietuvos politikus ieðkoti kitø politiniø partneriø sprendþiant Lietuvos politinio savarankiðkumo problemà.

1915 m. kovo 15 d. – Åkurta Lietuvos karinë valdyba. – Å jà æejo buvø Lietuvos, Suvalkø ir Vilniaus administraciniai vienetai. Lietuvos karinë valdyba, kuriai vadovauti 1915 m. kovo 29 d. buvo paskirtas kunigaikðtis Francas fon Isenburgas Birðteinas, æejo Å Oberosto (vokieiø upimtos teritorijos Rytuose) valdybos struktùrà. Oberosto vadovai buvo kaizerio kariuomenës Rytø fronto vadas Paulis fon Hindenburgas ir fronto ðtabo virðininkas Erichas Liudendorfas. 1915–1918 m. Oberosto teritorija buvo daugiau kaip 108 808 km² ploto. Jai priklausë Suvalkø, Kauno ir beveik visa Vilniaus, Gardino ir Kurðo gubernija. – Lietuvos Oberosto valdymo apygardos buvo skirstomos Å maþesnius administracinius vienetus – 34 apskritis, o ðios – Å 230 valsëiø.

1915 m. kovo 23 d. – 1915 m. kovo 24 d. – Varðuvoje ávyko Lenkijos nepriklausomybës ðalininkø iniciatyva suorganizuotas pasitarimas su Vilniaus lietuviø ir Vilniaus lenkø demokratinës orientacijos veikėjais (jiems atstovavo Mykolas Sleþevieþius, Jurgis Ðaulys, Mykolas Riomeris ir Vitoldas Abramovieþius) dël bendrø veiksmoniø siekiant Lietuvos ir Lenkijos nepriklausomybes. Lietuviai nepasitikëjo savo politiniais partneriais, todël ryðys nutruko.

1915 m. balandþio 15 d. – Atskirai nuo veikusios Lietuvos draugijos nukentėjusi-

Lietuva. Danutës Mukienës nuotrauka

siems dël karo ðelpti lietuviø kairieji politiniai veikėjai Vilniuje ásteigë Lietuvio draugijà teisiø ir agronomijos pagalbai teikti, kurios tikslas buvo rūpintis nuo karo nukentėjusio ir pabëgëliø ðalpa.

1915 m. – pavasaris Per pavasario, vasaros ir rudens mûdius (iki 1915 m. spalio vidurio) Vokietijos kariuomenë okupavo Lietuvà.

1915 m. birþelio 24 d. – Ásteigta Lietuvos draugija teisiø ir agronomijos pagalbai teikti.

1915 m. liepos 28 d. – Uþdrausta viso Lietuvoje veikusiø politiniø partijø, draugijø, susivienijimø ir kitø organizacijø veikla.

1915 m. rugpjùeio mėn. Vokietijos kariuomenë ásiverþë Å Lietuvà.

1915 m. ruduo Lietuviai Lietuvoje ásteigë apie 1 tûkstantà pradþios mokyklø.

1915 m. rugsëjo 19 d. – Vilniaus lietuviai iðspausdino „Lietuvos þinias“, „Viltà“, „Auðrà“.

1915 m. spalio 2 d. – 1918 m. vasario 16 d. – Kaizerinë Vokietija okupavo Lietuvà. Lietuva æejo Å administracinio vieneto Oberosto, kurà sudarë okupuotos sritys Rytuose, sudëtà. 1915 m. spalio 2 d. Rusijos kariuomenë pasibraukë ið Vilniaus. Taèiau Rusijos valdþia dar spëjo patvirtinti Lietuvos lenkø sukurto Piliëiø komiteto (nukentėjusiems nuo karo ðelpti) ástatus. Lenkø politikai puoselëjo viltà, kad Piliëiø komitetas taps Lietuvos savivaldos uþuomazga. – Ið pradþiø komiteto veikloje dalyvavo ir penki lietuviø atstovai. Piliëiø komitetui pirmininkavo lenkas Stanislavas Kongnoviekis, o jo vicepirmininku buvo lietuvis Jonas Vileiðis. Nepasidalijus ðalpos fondo pinigø, po poros mē-

nesiø lietuviø ir lenkø bendra veikla Komitete nutrùko.

1915 m. spalio 11 d. – Ásteigtas lenkø Ðvietimo komitetas. Komitetas rūpinosi lenkø Ðvietimo ástaigø kùrimu.

1915 m. spalio 16 d. – Lietuvos politikai atskirai nuo lenkø ásteigë Politikos komitetà (lietuviø komitetas politikos klausimams svarstyti) lietuviø interesams ginti. Å komitetà æejo Antanas Smetona, Petras Klimas, Jonas Basanavieþius, Jurgis Ðaulys, Antanas Stankevieþius.

1915 m. lapkriëio mėn. Visoje Rusijoje buvo apie 3 mln. pabëgëliø, ið jø 300 tûkst. lietuviø, 530 tûkst. lenkø.

1915 m. – Buvo sudaryta vokieiø karinë valdþia okupuotam Lietuvos ir Kurðo kraðtui valdyti.

1915 m. gruodþio 19 d. – Vilniaus lenkø demokrato (krajovcø) politikø iniciatyva buvo sudaryta politinë organizacija – Lietuvos Didþiosios Kunigaikðtystës konfederacija, kurioje dalyvavo lietuviø, lenkø, baltarusiø ir þydø atstovai. Jos tikslas buvo sukurti Lietuvos ir Baltarusijos valstybæ, ásteigiant vël Lietuvos Didþiàjà Kunigaikðtystæ, garantuoti tokioje valstybėje lygybæ visoms joje gyvenanëioms tautoms. Pagal Konfederacijos tarybos paskelbtà universalà Lietuvos Didþioji Kunigaikðtystë turëjo būti sudaryta Lietuvos ir Baltarusijos valstybiø konfederacijos pagrindu. Valstybës sostine turëjo būti Vilnius.

1916 m. – Vokieiø Lietuvos ásteigë darbo batalionø, ávedë naujà specialø pinigà vienetà – Oberosto rublã, taip pat ir korteliø

(Nukelta Å 50 p.)

Istorijos liudininkai. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 49 p.)

sistemą. Dienos norma žmogui buvo 250 g duonos, 160 g miltų, 40 g bulvių miltų.

1916 m. vasario 12 d. – Gavusios atitinkamą leidimą, Lietuvoje nuo šiol galėjo veikti nepolitinės draugijos.

1916 m. – Berne ir Lozanoje (Išveicarija) įvyko lietuvių konferencijos.

1916 m. balandžio 29 d. – Dvylika Vilniaus visuomenės veikėjų parašė memorandumą JAV prezidentui Vudrou Vilsonui. Jame buvo iškeltas Lietuvos nepriklausomybės klausimas.

1916 m. birželio 23 d. – Vokiečių valdžia Lietuvoje įsteigė pirmuosius mokytojų kursus.

1916 m. – Vokiečiai nutiesė naujas geležinkelio linijas: Tauragė–Radviliškis–Dialiai–Mintauja (Jelgava), bei siaurąją geležinkelį nuo Dvenionių iki Narūnės ežero ir kt.

1917 m. kovo 8–12 d. – Įvyko Rusijos demokratinė Vasario revoliucija.

1917 m. kovo 9 d. – Petrograde (Rusija) sudaryta Lietuvių tautos taryba, kuri ėmė organizuoti ir koordinuoti pasitraukusių į Rusiją lietuvių politinių partijų ir grupių veiklą sprendžiant Lietuvos politinę ateitį.

1917 m. kovo 15 d. – Rusijos caras Nikolajus II atsisakė sosto brolio Michailo naudai, o pastarasis sosto atsisakė kitą dieną. Formaliai nunyko ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulas (Rusijos carai Lietuvos didžiaisais kunigaikščiais save ėmė tituluoti nuo 1655 m. rugpjūčio 14 d., kai Rusijos caras ėmė LDK sostinę Vilnių).

1917 m. – Petras Klimas lietuvių kalba išspausdino knygutą „Lietuva, jos gyventojai ir sienos“. Joje nurodytos Lietuvos etnografinės sienos.

1917 m. rugpjūčio 1 d. – Įvyko Vilniaus konferencija (joje išrinkta 20 asmenų Lietuvos Taryba).

1917 m. gegužės 27 d. – 1917 m. birželio 3 d. – Petrapilyje buvo sušauktas visos Rusijos lietuvių Seimas. Nutarta, kad visa etnografinė Lietuva turi tapti nepriklausoma valstybe. Seime lietuvių politikai atstovai vėl suskilo į kairiuosius ir dešiniuosius. Buvo priimtos dvi savarankiškos rezolucijos dėl Lietuvos ateities: dešini-

jų, pasisakančių už atskirą nuo Rusijos valstybę, ir kairiųjų – už plačią Lietuvos autonomiją demokratinėje Rusijos Respublikoje. Kairiųjų rezoliucijoje sprendimas dėl Lietuvos politinės perspektyvos, valdymo formos paliekamas būsimam demokratiškai išrinktam Lietuvos žmonių atstovaujama organui – Lietuvos Seimui.

1917 m. rugsėjo 6 d. – Antanas Smetona gavo leidimą leisti laikraštį „Lietuvos aidas“. Tai buvo Lietuvos Tarybos dienraštis, ėjęs iki 1918 m. gruodžio 31 dienos.

1917 m. rugsėjo 18–22 d. – Vokiečių valdžiai pritarus, įvyko Vilniaus konferencija. – Jos metu buvo išrinkta 20 atstovų Lietuvos taryba. – Nutarime dėl Lietuvos politinės ateities buvo iškeltas nepriklausomos Lietuvos valstybės etnografinėje teritorijoje, besitvarkančios demokratiniais principais, siekis. Antrame nutarime numatyti tokios valstybės sąjunginiai santykiai su Vokietija. – Lietuvos Taryba išsirinko Prezidiumą, vadovaujamą pirmininko Antano Smetonos. Taryba tapo pagrindine organizacija, kuri toliau rūpinosi Lietuvos valstybingumo atkūrimu

1917 m. lapkričio 7 d. – Rusijoje įvyko Didžioji Spalio socialistinė revoliucija. Rusijoje į valdžią atėjo bolševikai.

1917 m. lapkričio mėn. Lietuvos taryba iš Vokietijos užsienio reikalų ministerijos gavo suredaguotą „Lietuvos nepriklausomybės skelbimo projektą“. Planuota, kad Lietuva su Vokietija turi sudaryti sąjungą.

1917 m. gruodžio 11 d. – Lietuvos Taryba paskelbė Lietuvos valstybės atkūrimo aktą. Jame kalbama ne apie nepriklausomą, bet apie savarankišką Lietuvą, sujungtą sąjungos ryšiais su Vokietijos valstybe. Sąjunginiai ryšiai apibrėpti karinėmis ir susisiekimo konvencijomis bei bendromis muitų, pinigų sistemomis.

1918 m. sausio 26 d. – Pirmasis Lietuvos tarybos skilimas. Iš tarybos pasitraukė J. Kairys, J. Vileišis, T. Narutavičius, M. Biržiška.

1918 m. vasario 16 d. – Lietuvos Taryba priėmė aktą, kuriame paskelbta, kad atkuriamą Lietuvos nepriklausoma valstybę su sostine Vilniumi. XX a. pr., atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, buvo pradėtos kurti valstybės valdymo institucijos, sudarytos galimybės diuolaikinio parlamentarizmo pradžiai dalyje.

1918–1940 m. – Pirmasis nepriklausomos Lietuvos gyvavimo laikotarpis.

1918 m. vasario 19 d. – Lietuvos nepriklausomybės aktas išspausdintas „Lietuvos aidas“ 22-ame numeryje.

1918 m. kovo 3 d. – Sudaryta Lietuvos Brastos taika tarp Sovietų Rusijos ir Vokietijos. Lietuvos taryba, norėdama, kad Vokietija pripažintų Lietuvos nepriklausomybę, padarė nuolaidų. Rusija atsisakė pretenzijų į Lietuvą.

1918 m. kovo 13 d. – Sudarytas Amerikos lietuvių Seimas Niujorke.

1918 m. kovo 23 d. – Vokietijos vyriausybė notifikavo Vasario 16-osios aktą. Vokietijos kaizeris pripažino Lietuvą nepriklausoma valstybe, remdamasis 1917 m. gruodžio 11 d. nutarimu.

1918 m. balandžio 19 d. – Rusijoje bolševikų vyriausybė formaliai uždraudė lietuvių vyriausiosios tarybos veiklą.

1918 m. gegužės 4 d. – Vokietija Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo dokumentą oficialiai ėtikė Lietuvos tarybai.

1918 m. liepos 11 d. – Vurtembergo hercogui Vilhelmui fon Urachui buvo pasiūlyta tapti Lietuvos karaliumi.

1918 m. lapkričio 2 d. – Lietuvos valstybės taryba panaikino savo nutarimą kviešti Vilhelmą fon Urachą į Lietuvos sostą ir priėmė Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinius dės-

nius – pirmąją naujosios lietuvių valstybės pagrindinį įstatymą.

1918 m. lapkričio 4 d. – Lietuvos valstybės tarybos prezidentui pavedė prof. Augustinui Voldemarui sudaryti Lietuvos laikinąją vyriausybę.

1918 m. lapkričio 11 d. – Lietuvos Valstybės Tarybos prezidentui, remdamasis Laikinosios Konstitucijos nuostatomis, patvirtino pirmąją laikinąją, Augustino Voldemaro vadovaujamą dešimties ministrų Lietuvos Vyriausybę.

1918 m. lapkričio 14 d. – Ąvyko pirmasis Lietuvos laikinosios vyriausybės posėdis.

1918 m. lapkričio mėn. 1918 m. gruodžio mėn. Augustinas Voldemaras – Lietuvos Respublikos Ministrų kabineto pirmininkas.

1918 m. lapkričio 12 d. – Priimta laikinoji Lietuvos Respublikos konstitucija.

1918 m. lapkričio 23 d. – Pakrikus vokiečių okupacinei kariuomenei ir padidėjus Sovietų Rusijos grėsmei, ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras paskelbė įsakymą dėl Lietuvos kariuomenės 1-ojo pulko organizavimo. Tai buvo Lietuvos kariuomenės kūrimosi pradžia.

1918 m. lapkričio mėn. 23 d. – Lietuvos Apsaugos ministerija paskelbė įstatymą dėl Lietuvos kariuomenės organizavimo.

1918 m. lapkričio 30 d. – Mažosios Lietuvos tautinė taryba paskelbė aktą dėl Prūsų (Mažosios Lietuvos) daugumos gyventojų siekio prisijungti prie atsikūrusios Lietuvos valstybės.

1918 m. gruodžio mėn. 1919 m. kovo mėn. Mykolas Slepevičius – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

1918 m. gruodžio 16 d. – Lietuvos laikinoji revoliucinė vyriausybė paskelbė savo vadovo Vinco Kapsuko manifestą dėl LTSR (Sovietų Lietuvos) Ąkūrimo.

1918 m. gruodžio pabaiga Ą Lietuvą Ąpengė Raudonosios armijos daliniai.

1918–1920 m. – Kūrėsi profesionalus lietuvių teatras.

1928 m. gruodžio 16 d. – Vilniuje komunistai, Ąydai bundininkai, prorusiðkos orientacijos kairieji socialdemokratai organizavo demonstracijas ir mitingus, siekdami paremti artėjančią Raudonąją armiją ir komunistinę Vinco Kapsuko valdžią.

1918 m. gruodžio 20 d. – 1918 m. gruodžio 21 d. – Ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras ir Valstybės Tarybos pirmininkas Antanas Smetona išvyko Ą užsieną (Vokietiją, Prancūziją ir kt.) pradėti finansinės bei materialinės paramos ir diplomatinio Lietuvos valstybės pripažinimo.

1918 m. gruodžio 22 d. – Vladimiro Lenino vadovaujama komunistinės Rusijos vyriausybė dekretu pripažino Vinco Kapsuko vyriausiąją valdžią ir sovietinę, nuo Rusijos priklausomą Lietuvos valstybingumą.

1918 m. gruodžio 27 d. – Vilniuje sudaryta nauja Mykolo Slepevičiaus vadovaujama Vyriausybė, kuri Ąmėsi neatidėliotiną priemonių idorės jėgų agresijai atremti.

1918 m. gruodžio 31 d. – Vokiečių okupacinė kariuomenė apleido Vilnių. Mykolo Slepevičiaus vadovaujama Vyriausybė, grasinant lenkų nacionalistinėms pajėgoms ir artėjant komunistinei Sovietų armijai, pasitraukė Ą Kauną.

1919 m. sausio 1 d. – 1919 m. sausio 2 d. – Lenkų legionieriai, palaupę vietinių komunistinių jėgų pasipriešinimą, trumpam uþvaldė Lietuvos sostinę Vilnių.

1919 m. sausio 2 d. – Lietuvos Respublikos Vyriausybė persikėlė Ą Kauną.

(Nukelta Ą 52 p.)

Istorijos liudininkai. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 51 p.)

1919 m. sausio 5 d. – Raudonosios armijos daliniai pasiekė Vilniū ir iš ten išstūmė lenkų legionierius, užėmė Vilniū. Įsitvirtinusi mieste komunistinė Vinco Kapsuko valdžia tęsė invaziją, stengdamasi okupuoti visą Lietuvą.

1919 m. sausio 6 d. – Vilniū okupavo Raudonoji Armija. – Vinco Kapsukas paskelbė LTSR valdžią.

1919 m. sausio 16 d. – 1919 m. sausio 23 d. – Kaune įvyko Lietuvos valstybės konferencija, kurioje buvo aptarti nepriklausomybės atkūrimo, vidaus ir užsienio politikos klausimai, nustatytas strateginis Vyriausybės kursas kovoti su užsienio interventais.

1919 m. vasario mėn. 20 d. – Sukurtos Lietuvos ir Baltarusijos TSR (Litbelas).

1919 m. vasario 7–9 d. – Į Lietuvos gilumą besiveržiančiai Raudonajai armijai pasipriešino ir tolesnį puolimą sulaukė vokiečių remiamas Kėdainių lietuvių apsaugos būrys. Taučiūnų kaimo apylinkėse buvo kareivis Povilas Lukdys. Tai buvo pirmasis žuvęs Lietuvos savanoris.

1919 m. kovo mėn. 1919 m. balandžio mėn. Pranas Dovydaitis – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

1919 m. balandžio mėn. 4 d. – Įsteigta Lietuvos valstybės prezidento institucija. – Išrinktas pirmasis Lietuvos Respublikos prezidentas – Antanas Smetona.

1919 m. balandžio 4 d. – Priimta Laikinoji Lietuvos Respublikos Konstitucija.

1919 m. balandžio 4 d. – Lietuvos valstybės taryba priėmė antrąją Laikinąją Valstybės Konstituciją, kuri nustatė Valstybės prezidento instituciją. Pirmuoju šalies prezidentu išrinktas Antanas Smetona.

1919 m. balandžio 4 d. – 1920 m. birželio 19 d. – Antano Smetonos valdymo laikotarpis.

1919 m. balandžio 19 d. – Per Lenkijos ir Sovietų Rusijos karą

Lietuvos sostinė Vilniū ir Vilniaus kraštą vėl užėmė lenkų kariuomenė, vadovaujama Juzefo Pilsudskio.

1919 m. balandžio 19 d. – 1920 m. lapkričio 21 d. – Vyko Lietuvos kariuomenės kovos su Lenkijos kariuomene.

1919 m. gegužės 21 d. – Kauno miesto teatro rūmuose pradėjo veikti repisieriaus ir aktorius Antano Sutkaus vadovaujamas Tautos teatras.

1919 m. liepos mėn. 26 d. – Į Lietuvos teritoriją įsiveržė bermontininkų daliniai.

1919 m. liepos 26 d. – 1919 m. gruodžio 15 d. – Vyko Lietuvos savanorių kovos su bermontininkais

1919 m. rugpjūčio 25 d. – Lietuvos kariuomenė be vokiečių pagalbos galutinai išstūmė Raudonąją armiją iš Lietuvos ir išvadavo paskutinį komunistų atsparos punktą – Zarasus. Taip baigėsi karo veiksmai tarp Lietuvos ir sovietų Rusijos kariuomenių.

1919 m. spalio – 1920 m. birželio mėn. – Ernestas Galvanauškas – Lietuvos Respublikos Vyriausybės vadovas.

1919 m. – lapkričio mėn. Priimtas Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymas.

1919 m. lapkričio 20 d. – 1919 m. lapkričio 21 d. – Lietuvos kariuomenė ties Radviliūkiu pasiekė pergalę prieš bermontininkus iš Latvijos į Lietuvą įsiveržusius vokiečių ir rusų baltagvardiečius.

1919 m. lapkričio 21–22 d. – Lietuvos kariuomenė ties Radviliūkiu sudavė triuškinantį smūgą bermontininkams.

1920–1926 m. – Parlamentinės Lietuvos Respublikos laikotarpis.

1920 m. sausio 27 d. – Kaune iškilmingai atidaryti Aukštieji kursai, turėję penkis fakultetus ir skyrius, į kuriuos užsirašė apie 350 klausytojų. Tai aukštojo mokslo pradžia nepriklausomoje Lietuvoje.

1920 m. balandžio 14–16 d. – Įvyko rinkimai į Steigiamąją Seimą. Laisvus, demokratinius principais organizuotus rinkimus į Steigiamąją Seimą absoliučia balsų persvara (59 iš 112) laimėjo krikščionių demokratų blokas.

Telšiai. Masėio ežero pakrantė. Danutės Mukienės nuotrauka

1920 m. gegužės 7 d. – Maskvoje prasidėjo taikos derybos tarp Lietuvos Respublikos ir Sovietų Rusijos delegacijų.

1920 m. – Pirmosios Lietuvos kariuomenės kūrimas po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo.

1920 m. gegužės 15 d. – Steigiamasis Seimas pradėjo darbą Kauno muzikos teatro rūmuose. Pirmajame Steigiamojo Seimo posėdyje buvo teisiškai atvirtintas Lietuvos Respublikos su sostine Vilniumi suverenitetas, išrinkti aukštieji Seimo pareigūnai. Prasidėjo intensyvaus Lietuvos valstybės institucijų kūrimo ir reformų vykdymo laikotarpis.

1920 m. birželio 10 d. – Priimta laikinoji Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Ji paskelbta 1920 m. birželio mėn. 12 d.

1920 m. liepos 12 d. – Maskvoje pasirašyta Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartis, kuria Rusija pripažino Lietuvos valstybės savarankiškumą ir nepriklausomybę su visomis iš tokių pripažinimo einančiomis juridinėmis pasekmėmis, gera valia atsisakė nuo visų Rusijos suvereniteto teisių, kurių ji yra turėjusi lietuvių tautos ir jos teritorijos atžvilgiu.

1920 m. liepos 14 d. – Raudonoji armija, stumdama lenkų kariuomenę Varšuvos link, užėmė Vilnių.

1920 m. liepos 15 d. – Pasirašyta Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartis.

1922 m. rugpjūčio 1 d. – Lietuvos Respublikos Steigiamasis Seimas priėmė pirmąją nuolatinę Lietuvos Valstybės Konstituciją, kuria nustatyta moderni Lietuvos Respublikos valstybės sandara ir demokratinė piliečių visuomenės struktūra.

1920 m. rugpjūčio 6 d. – Lietuvos Steigiamasis Seimas ratifikavo Lietuvos ir Sovietų Rusijos taikos sutartį.

1920 m. rugpjūčio 26 d. – Pagal sutartį su Lietuva Rusija išvedė savo kariuomenę iš Vilniaus ir perdavė ją Lietuvai.

1920 m. spalio 7 d. – 1920 m. spalio 7 d. – Suvalkuose Lietuvos ir Lenkijos sąlytosios delegacijos pasirašė paliaubų sutartį, kuri turėjo išgalioti 1920 m. spalio 10 d. – Ja tarp abiejų valstybių buvo nustatyta demarkacinė linija, pagal kurią Vilnius teko Lietuvai.

1920 m. spalio 9 d. – Lenkija sulaužė taikos sutartį – generolo Liucijano Bėligovskio vadovaujama kariuomenė, pritariant Lenkijos vyriausybei, inscenizavo lenkų karių bei Vilniaus krašto gyventojų maištą ir staigiu puolimu užėmė Vilnių. Lietuvos sostinė ir etninė Rytų Lietuvos teritorija lenkų valdžioje buvo iki 1939 m. rugsėjo.

1920 m. spalio 20 d. – Lietuvos Respublikos Steigiamasis Seimas patvirtino ministro pirmininko Kazio Griniaus vadovaujamą 6-ąją (1-ąją nuolatinę) koalicinę vyriausybę.

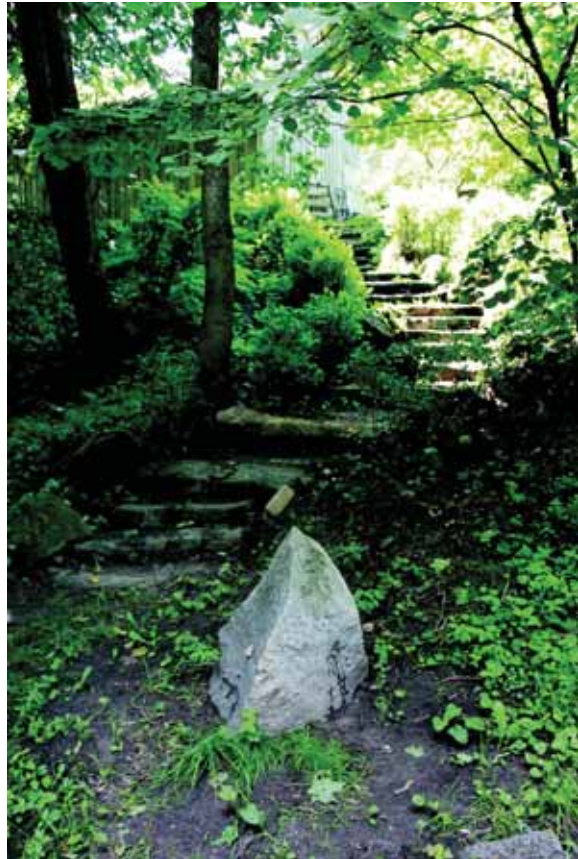
1920 m. lapkričio 19–21 d. – Lietuvos kariuomenė ties Giedraičiais ir Dirvintomis sumužė lenkų dalinius, bet Vilnius ir jo kraštas liko lenkų valdžioje.

1920–1922 m. – Aleksandras Stulginskis – Lietuvos Steigiamojo Seimo pirmininkas. Jis tuo pat metu ėjo ir Respublikos prezidento pareigas.

1920 m. gruodžio 31 d. – Kaune, Valstybės teatre, įvyko pirmojo operos spektaklio – Džiuzepės Verdžio operos „Traviata“ – premjera. Joje pagrindinę Alfredo partiją atliko lietuvių tenoras Kipras Petrauskas.

1921 m. vasario 16 d. – Kaune iškilmingai atidaryta Karo muziejaus (dabar – Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus) ekspozicija. Valstybinio praeities paveldo saugojimo pradžia.

1921 m. gegužės 14 d. – Tautų Sąjungos posėdyje įvyko pirma-

Senojo dvaro parke. Danutės Mukienės nuotrauka

sis oficialus lietuvių ir lenkų derybų delegacijų susitikimas, kuriame Lietuvos sąlytosios atstovas O. Milašius išdėstė istorinius, teisinius, etnografinius ir ekonominius Vilniaus priklausymo Lietuvai argumentus.

1921 m. gegužės 20 d. – Tautų Sąjungos atstovas P. Hymansas Lietuvos ir Lenkijos delegacijoms pateikė 15 skirsnio projektą iš 80 dalytų teritoriniams ginčams išspręsti. Jį vėliau ryptingai atmetė E. Galvanausko vadovaujama Lietuvos delegacija.

1921 m. rugsėjo 22 d. – Lietuva priimta į Tautų Sąjungą.

1921 m. lapkričio 11 d. – Steigiamasis Seimas priėmė rezoliuciją dėl Mažosios Lietuvos sujungimo su Lietuva.

1922 m. sausio 8 d. – Lenkijos Seimo nutarimu, siekiant aneksuoti okupuotas etnines lietuvių pėmes, okupuotame Vilniuje ir jo srityje įvyko rinkimai į vadinamąją Vidurio Lietuvos Seimą.

1922 m. vasario mėn. 1924 m. birželio mėn. Ernestas Galvanauskas – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

1922 m. vasario 15 d. – Steigiamasis Seimas priėmė pirmąją reformos vykdymo įstatymą – Lietuvoje padėtas teisinis pamatas radikaliems agrariniams pertvarkymams.

1922 m. vasario 16 d. – Aukštųjų mokslo kursų pagrindu Kaune įsteigtas ir atidarytas Lietuvos universitetas (nuo 1930 m. – Vytaut-

(Nukelta iš 54 p.)

Uputrakio dvaro sodyboje 2011 metais. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 52 p.)

to Didžiojo universitetas). Tai pirmoji aukštoji mokykla nepriklausomoje Lietuvoje.

1922 m. kovo mėn. 24 d. – Lenkijos Seimas, remdamasis 1922 m. sausio 8 d. – plebiscito rezultatais, patvirtino Vilniaus ir Vilniaus krašto prijungimą prie Lenkijos.

1922 m. kovo 28 d. – JAV pripažino Lietuvos valstybę *de jure*.

1922 m. – Lietuvoje priimtas Privalomo pradinio mokslo įstatymas.

1922 m. rugpjūčio 1 d. – Steigiamasis Seimas priėmė nuolatinei Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Ji paskelbė Lietuvą nepriklausoma demokratine valstybe.

1922 m. rugpjūčio 9 d. – Steigiamasis Seimas priėmė Piniginio vieneto įstatymą.

1922 m. rugpjūčio 11 d. – Steigiamasis Seimas priėmė Lietuvos banko įstatymą.

1922 m. rugpjūčio 16 d. – Steigiamasis Seimas priėmė įstatymą dėl lieto švedimo.

1922 m. rugsėjo 22 d. – Ministrų kabinetas patvirtino Lietuvos banko statutą.

1922 m. rugsėjo 27 d. – Steigiamasis Seimas įkūrė Lietuvos banką.

1922 m. spalio 10 d. – 1922 m. spalio 11 d. – Remiantis nuolatine Lietuvos Valstybės Konstitucija, išrinktas I Lietuvos Respublikos Seimas.

1922 m. spalio 2 d. – 1922 m. spalio 1 d. – Lietuvos banko veiklos pradžia. – Įvesta, ir apyvartą išleista nacionalinė valiuta litas. Valstybės įpdinėse pradėta keisti ostpinigius į litus.

1922 m. gruodžio 21 d. – Išrinktas antrasis Lietuvos Respublikos prezidentas – Aleksandras Stulginskis.

1922 m. gruodžio 21 d. – 1926 m. birželio 7 d. – Aleksandras Stulginskis – Lietuvos Respublikos prezidentas.

1922 m. gruodžio 22 d. – Klaipėdoje sudarytas Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas.

1923–1939 m. – Pėmės reforma Lietuvoje galutinai išstūmė valakinę sistemą. Vilniaus krašte, kurį 1923–1939 m. – aneksavo Lenkija, jos liekanos yra iki šiol.

1923 m. sausio 1 d. – Nutrauktas atsiskaitymas ostpinigiais.

1923 m. sausio 15 d. – Lietuvos valdžia, stengdamasi pasipriešinti Klaipėdos krašto internacionaliniam valdymui, inscenizavo

sukilimą prieš Antantės administraciją ir prijungė miestą bei etninę sritį prie Lietuvos.

1923 m. sausio 19 d. – Dėlutėje Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas priėmė deklaraciją dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos autonomijos teisėmis.

1923 m. vasario 6 d. – Visoms valdymo štaigoms uždrausta mokesėius ir rinkliavas priimti užsienio valiuta.

1923 m. vasario 16 d. – Antantės valstybės nutarė atiduoti Klaipėdos kraštą Lietuvai autonomijos teisėmis.

1923 m. vasario 16 d. – Tautų Sąjungos Ambasadorių konferencija patvirtino Lietuvos Respublikos suverenitetą Klaipėdos kraštui, pareigodama Lietuvą taikyti šioje teritorijoje specialų autonominį režimą.

1923 m. gegužės 12–13 d. – Įvyko rinkimai į antrąją Lietuvos Respublika Seimą. Lietuvos Respublikos Antrąjį Seimą. Krikščionys demokratai su valstiečiais liaudininkais sudarė koalicinę Vyriausybę. Išrinktas Seimas, vienintelis išbuvęs visą kadenciją (3 metus).

1924 m. gegužės 8 d. – Paryžiuje tarp valstybių signatarų ir Lietuvos pasirašyta Klaipėdos konvencija ir patvirtintas statusas, reglamentavęs Klaipėdos krašto autonominį statusą. Klaipėdos kraštas pripažintas Lietuvai.

1924 m. – Kaune surengta pirmoji dainų šventė.

1924 m. – Dotnuvoje įsteigta Pėmės ūkio akademija. –

1924 m. – Įkurta Lietuvos tautininkų sąjunga. –

1924 m. birželio 10 d. – Atsistatydino Lietuvos Respublikos 9-asis ministrų kabinetas, vadovaujamas Ernesto Galvanausko. Nuo to laiko Lietuvoje išgalėjo krikščionių demokratų vienpartinis valdymas.

1924 m. birželio – 1925 m. sausio mėn. Antanas Tumėnas – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

1924 m. rugpjūčio 23–24 d. – Kaune įvyko pirmoji Tautinė dainų šventė.

1925 m. vasario mėn. 1925 m. rugpjūčio mėn. Vytautas Petrušis – Lietuvos Respublikos Vyriausybės vadovas.

1925 m. – Išleistas ir apyvartą sidabrinės ir bronzinės monetos.

1925 m. – Pasirašyta Lietuvos prekybos sutartis su JAV.

1925 m. – Vatikano ir Lenkijos konkordatu Vilniaus vyskupija įjungta į Lenkijos bažnytinę provinciją.

1925 m. gegužės 14 d. – Vytauto Didžiojo universitete registruota pėmaieių studentų Simono Daukanto draugija.

1925 m. rugsėjo – 1926 m. birželio mėn. – Leonas Bistras – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

1925 m. gruodžio 13 d. – Kaune atidaryta pėmymas dailininko ir kompozitoriaus Mykolo Konstantino Ėiurlionio paveikslų galerija, pastatyta ir įrengta pagal architekto Vytauto Dubeneckio projektą.

1925 m. gruodžio 4 d. – Kaune įvyko pirmasis baleto spektaklis.

1926 m. gegužės 8–10 d. – Įvyko rinkimai į III-ąją Seimą. Rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą pirmą kartą pralaimėjo krikščionių demokratų blokas, upleisdamas pirmenybę kairiosioms ir nuosaikioms – Socialdemokratų ir Liaudininkų – partijoms. Per rinkimus daugiausiai balsų surinko valstiečiai liaudininkai ir socialdemokratai. Seimas šiuo laikotarpiu (1920–1926 m.) atliko Konstitucijos apibrėžtas funkcijas: leido įstatymus, rinko Respublikos prezidentą, kontroliavo Ministrų kabinetą, kuris privalėjo turėti Seimo pasitikėjimą.

1926 m. balandžio 4 d. – Įkurta Lietuvos bažnytinė provincija. Jai nepriklausė Lenkijos okupuotos ir aneksuotos Vilnius ir Vil-

niaus kraštas. Kuriant Lietuvos bažnytinę provinciją, iš Pėmaiėiø vyskupijos buvo sudaryta Kauno arkivyskupija, Telðiø bei Panevėþio vyskupijos.

1926 m. birželio 7 d. – Seimas treëiuoju Lietuvos Respublikos prezidentu išrinko Kazį Griniø.

1926 m. birželio 7 d. – 1926 m. gruodþio 17 d. – Lietuvos Respublikos prezidentas – Kazys Grinius.

1926 m. birželio 7 d. – 1926 m. gruodþio mėn. Mykolas Slepeviėius – Lietuvos Respublikos Vyriausybės vadovas.

1926 m. birželio 12 d. – Pradėtos transliuoti Kauno radiofono laidos.

1926 m. birželio 15 d. – Sudaryta Mykolo Slepeviėiaus vadovaujama kairiojø jėgø koalicinë socialdemokratø ir liaudininkø vyriausybė, kuri pusmetį valdė Lietuvà.

1926 m. rugsėjo 28 d. – Maskvoje pasiraþyta Lietuvos ir Sovietø Sąjungos nepuolimo sutartis, kurioje pastaroji dar kartà pripaþino Vilniø Lietuvos sostine. Pasiraþyta nepuolimo sutartis tarp Lietuvos ir SSRS. Ðia sutartimi abi šalys ásipareigojo gerbti viena kitos suverenumą ir teritorijà, taip pat susilaikyti nuo agresyviø veiksmø viena kitos atþvilgiu.

1926 m. gruodþio 17 d. – Tautininkai kartu su tikrosios tarnybos bei atsargos karininkais ávykdė valstybės perversmà. Lietuvoje prasidėjo autoritarizmas. Ðio perversmo metu nutraukta demokratinė valstybės santvarkos raida. – Prezidento Antano Smetonos autoritarinio reþimo ásigalėjimo pradþia. –

1926 m. gruodþio 19 d. – Suðauktas Seimas Lietuvos prezidentu išrinko Antanà Smetonà.

1926 m. gruodþio 19 d. – 1940 m. birželio 15 d. – Antanas Smetona – Lietuvos prezidentas.

1926 m. gruodþio – 1929 m. rugsėjo mėn. – Augustinas Volde-
maras – Lietuvos Respublikos Ministrø kabineto pirmininkas.

1927 m. – Lenkijos valdþia vykdė represijas Vilniaus krašte.

1927 m. vasario 16 d. – Mirė Jonas Basanaviėius.

1927 m. balandþio 12 d. – Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos konstituciniu aktu paleistas Lietuvos Respublikos III Seimas. IV Seimas išrinktas tik po 9 metø. Atsisakyta 1922 m. priimtos Konstitucijos.

1927 m. balandþio mėn. Lietuvà valdė autoritarinë prezidento Antano Smetonos Vyriausybė. 1927 m. geguþės mėn. Krikðcionys demokratams pasitraukė iš Vyriausybės sudėties.

1927 m. rugsėjo 9 d. – Socialdemokratø ir liaudininkø partijø kairiosios grupuotės nesėkmingai organizavo pušà prieš tautininkø Antano Smetonos ir Augustino Voldemaro valdþia, sukeldamos neramumus Tauragėje, Alytuje ir kitose vietose.

1927 m. – Vilniaus krašte Lenkija uþdarė lietuviøkas mokyklas.

1927 m. – Vyko Tauragės sukilimas.

1927 m. – Lietuvos Vyriausybė pasiraðė konkordato sutartà su ðv. Sostu, kuri nustatė santykius su Ðv. Sostu ir Katalikø baþnyėios laisves Lietuvoje. Lietuva ásipareigojo gerbti Katalikø Baþnyėios ir ðios konfesijos tikybos laisvæ bei teises.

1928 m. geguþės 15 d. – Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona, pritarus Ministrø kabinetui, paskelbė naujà Lietuvos Valstybės Konstitucijà. Ji pakeitė valstybės perversmu paneigtà ir nebevaliojanèià Steigiamojo Seimo patvirtintà 1922 m. rugpjū-
čio 1 d. Konstitucijà. Ði Konstitucija áteisino autoritarinà reþimà. Ji labai išplėtė prezidento teises. Prezidentas tapo renkamas ne Seimo, bet specialios rinkėjø kolegijos. Buvo nustatyta prezidento septyneriø metø kadencija. Prezidentas galėjo paleisti Seimà, vienvaldiškai skelbti potvarkius ir net ásakymus. Taèiau pagal ðià Konstitucijà Seimas buvo išrinktas tik 1936 m.

1928 m. – Pasiraþyta Lietuvos sutartis su Vokietija dėl sienø.

1928 m. liepos 15 d. – Išleistas pirmasis Lietuvos banko biuletenis.

1929 m. rugsėjo 19 d. – Respublikos prezidentas Antanas Sme-

(Nukelta á 56 p.)

Uþutrakio dvaro sodyboje 2011 metais. Danutės Mukienės nuotrauka

Telšiu vykupijos kurija. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 58 p.)

tona atleido Augustino Voldemarą iš ministro pirmininko pareigų ir pavedė Juozui Tūbeliui sudaryti naują Vyriausybę.

1929 m. rugsėjo 23 d. – Prezidentas Antanas Smetona patvirtino 15-ąją ministrų kabinetą.

1929 m. – Kaune pastatyti Lietuvos banko rūmai.

1929 m. rugsėjo mėn. 1938 m. kovo mėn. Juozas Tūbelis – Lietuvos ministras pirmininkas ir finansų ministras.

1930 m. – Kaune įkurta Vytauto Didžiojo universitetas (VDU).

1930 m. – Pasiekta Lietuvos istorijoje didžiausia užsienio prekybos apyvarta.

1930–1940 m. – Lietuva daugiausiai prekių eksportuodavo į Didįją Britaniją.

1931 m. kovo 31 d. – Lietuvos bankas tapo Tarptautinių atsiskaitymų banko akcininku.

1931 m. spalio 15 d. – Tarptautinis Hagos teismas Lietuvos naudai išsprendė ginčą su Lenkija dėl susisiekimo geležinkelių ir lenkų prekių tranzito per Lietuvą Nemunu.

1931 m. lapkričio 2 d. – Vytauto Didžiojo universitete (VDU) įkurta Lietuvos gamtininkų draugija.

1931 m. – Kaune įkurta Aukštoji karo mokykla.

1931 m. gruodžio 11 d. – Pagal 1928 m. – Konstituciją vyko prezidento rinkimai. Nuo kiekvieno 20 tūkst. gyventojų buvo išrinkta po vieną „tautos atstovą“ (iš viso 118). Antanas Smetona ypatingą tautos atstovą buvo perrinktas eilinei 7 metų Respublikos prezidento kadencijai. Opozicinės partijos negalėjo dalyvauti rinkimuose, todėl Antanas Smetona varžovo neturėjo.

1932 m. – Pastatytas Kauno centrinis paštas.

1932 m. vasario 16 d. – Telšiuose įkurta Pėmaišių „Alkos“ muziejus.

1933 m. – Kaune įkurta muzikos konservatorija.

1932 m. rugpjūčio 11 d. – Hagos teismas nepatvirtino Vokietijos skundo dėl Lietuvos valdžios galios viršijimo Klaipėdos krašte ir

autonomijos statutų pažeidimo. Lietuva tarptautiniame teisme buvo išteisinta.

1934 m. vasario 24 d. – Suimti nacistinio puoš Klaipėdos krašte vadai, Vokietija pradėjo ekonominę Lietuvos blokadą.

1935 m. – Kaune įkurta Dailės institutas.

1935 m. – Klaipėdoje įkurta Pedagoginis institutas.

1933 m. birželio 1 d. – 1933 m. birželio 21 d. – Klaipėdos krašte įsteigtos pastoriaus Teodoro Zaso ir veterinarijos gydytojo E. Nemano vadovaujamos nacistinės vokiečių partijos, siekusios atplešti Klaipėdą nuo Lietuvos.

1933 m. – Pradėtos steigti 6 skyrių pradinės mokyklos.

1933 m. liepos 5 d. – Lietuva ir Sovietų Sąjunga pasirašė konvenciją dėl agresijos sąvokos apibrėžimo.

1933 m. liepos 15 d. – 1933 m. liepos 17 d. – Stepono Dariaus ir Stasio Girėno transatlantinis skrydis per Atlantą iš Niujorko į Kauną. Įveikė Atlanto vandenyną, jie tragiškai buvo Soldino miške Lenkijoje, 650 km nuo Lietuvos.

1933 m. – Įsteigta Kauno konservatorija.

1934 m. birželio 7 d. – Buvusio ministro pirmininko Augustino Voldemaro ūkininkai, nacionalistiškai nusiteikę karininkai, vadovaujami kariuomenės ūtabo viršininko P. Kubiliūno, sukėlė pušį, norėdami grąžinti Augustino Voldemarą į valdžią. Neramumai kariuomenėje buvo lengvai numalšinti.

1934 m. rugsėjo 12 d. – Sudaryta Santarvės sutartis. Tai pėnevoje sudaryta Lietuvos, Latvijos ir Estijos sąjunga dėl bendros užsienio politikos ir diplomatijos.

1934 m. – Klaipėdoje įkurta Prekybos institutas ir Aukštieji kūno kultūros kursai Kaune.

1934 m. gruodžio 12 d. – Kaune prasidėjo 122 Klaipėdos krašto vokiečių nacistų, apkaltintų antivalstybine veikla prieš Lietuvos Vyriausybę, teismas. Iš viso buvo nuteisti 87 asmenys, 4 iš jų paskirta mirties bausmė, tačiau po kelerių metų prezidento aktais visi jie buvo amnestuoti.

1935 m. rugpjūčio mėn. 1935 m. rugsėjo mėn. Vyko ūkininkų streikas Suvalkijoje.

1935 m. – Kaune įkurta Dailės institutas.

1935 m. – Klaipėdoje įkurta Pedagoginis institutas.

1935 m. rugsėjo 21 d. – 1935 m. rugsėjo 22 d. – Felikso Vaitkaus skrydis per Atlantą.

1936 m. – Buvo paskelbtas naujas rinkimų įstatymas, pagal kurį kandidatus į Seimą siūlė miestų ir apskrėių tarybos. Pradėta ruošti naujiems prezidento rinkimams.

1936 m. – Buvo paskelbtas naujas Draugijų įstatymas, suvaržęs draugijų veikimo laisvę.

1936 m. vasario 6 d. – Lietuvoje uždraustos politinės partijos. Vidaus reikalų ministras generolas J. Ėaplikas panaikino Krikščionių demokratų partiją, Socialdemokratų partiją, Valstiečių liaudininkų sąjungą, Ūkininkų vienybę. Liko tik lietuvių tautininkų sąjunga, kuri rėmė Antaną Smetoną ir jo Vyriausybę.

1936 m. birželio 9–10 d. – Įvyko rinkimai į Tautininkų Seimą. Netiesioginiuose rinkimuose, draudžiant opozicijai iškelti savo kandidatus, absoliučia persvara nugalėjo valdančioji Tautininkų partija. – IV Seimo rinkimuose dalyvavo 68,3 proc. rinkėjų.

1937 m. – Lietuvoje įsteigtas Tautinis olimpinis komitetas. Jis 1939 m. – priimtas į tarptautinį olimpinį komitetą.

1937 m. gegužės 7 d. – Rygoje Lietuvos vyrų krepdinio rinktinė tapo Europos ėempione.

1938 m. – Iðleista pirmoji þemaiðio poezijos ir prozos antologija „Þemaiðiai“ (sudarė Stasys Anglickis).

1938 m. kovo mėn. 17 d. – 1939 m. kovo mėn. Vladas Mironas – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

Nuo 1938 m. kovo 17 d. – Lenkø okupantai Vilniaus krašte uþdarė visas lietuviðkas mokyklas ir organizacijas, Lietuvio mokslo draugijà: 1938 m. kovo 17 d. po incidento prie demarkacinės linijos Alytaus apskrityje (paþeidęs administracinę linijà þuvo lenkø kareivis) Lenkijos Vyriausybė áteikė Lietuvai ultimatumà, reikalaujama per 48 val. uþmegzti tarp abiejø ðaliø diplomatinius santykius. Atsiþvelgdama á realø jėgø santykà, Lietuvos Vyriausybė patenkino lenkø reikalavimus. Atnaujinti diplomatiniai santykiai su Lenkija, bet jie buvo ðalti ir paremti nepasitikėjimu.

1938 m. geguþės 12 d. – „Valstybės þiniuose“ buvo paskelbta ir ásigaliojo paskutinė tarpukario Lietuvos Konstitucija, kurià pasiraðė prezidentas Antanas Smetona ir ministras pirmininkas V. Mironas.

Priimta nauja Lietuvos Konstitucija. – Ji numatė, kad prezidentas yra visiðkai nepriklausomas nuo Seimo, jis gali būti kiekvienà kartà vėl iðrinktas. Seimo priimti ástatymai negaliojo, kol jø nepatvirtindavo prezidentas. Ðioje Konstitucijoje net nebuvo paminėta, kad Lietuva yra demokratinė Respublika, kaip tai buvo padaryta 1922 m. – Konstitucijoje.

1938 m. – Kaune surengta I tautinė olimpiada.

1938 m. – Vilniaus krašte uþdarytos lietuviðkos organizacijos.

1938 m. – ásteigtas Lituanistikos institutas lietuviø kalbai, literatūrai ir Lietuvos istorijai tirti.

1939 m. sausio 10 d. – Lietuvos Seimo nepaprastoji sesija priėmė neutralumo ástatymà.

1939 m. kovo mėn. 1939 m. lapkriëio mėn. Jonas Ėrnius – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

1939 m. kovo 20 d. – Vokietija pateikė ultimatumà Lietuvai

1939 m. kovo 22 d. – Lietuvos Vyriausybė nusileido hitlerinės Vokietijos ultimatyviems reikalavimams perduoti Klaipėdà ir Klaipėdos kraštà naciams. Buvo sudaryta Lietuvos ir Vokietijos sutartis dėl Klaipėdos kraðto perdavimo Vokietijai. Ið Klaipėdos buvo evakuojamos Lietuvos valstybinės ástaigos, iðvesta kariuomenė.

1939 m. kovo 23 d. – Vokietija uþėmė Klaipėdos kraštà.

1939 m. kovo 23 d. – Vokietijos vadovas Adolfas Hitleris apsilankė aneksuotoje Klaipėdoje.

1939 m. rugpjūëio 23 d. – Maskvoje pasiraðytas Molotovo-Ribentropo paktas ir slapti protokolai. Tai Vokietijos ir Sovietø Sàjungos nepuolimo sutartis, kuria Vokietija ir Sovietø Sàjunga pasidalijo átakos sritis. Lietuva atsidūrė Vokietijos átakos srityje.

1939–1945 m. – Antrojo pasaulinio karo laikotarpis.

1939 m. rugsėjo 28 d. – þlugus Lenkijos valstybei, buvo pasiraðyta Vokietijos ir SSRS sienø ir draugystės sutartis, pagal kurià Lietuva atsidūrė Sovietø Sàjungos átakos srityje.

1939 m. rugsėjo 17 d. – Sovietø Sàjungos karines pajėgas pagal iðankstinà susitarimà su Vokietija, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, pradėjo þygà á Vakarø Ukrainà ir Vakarø Baltarusijà bei Vilniø ir Vilniaus kraštà.

1939 m. rugsėjo 29 d. – Lietuva atgavo Vilniaus kraštà.

1939 m. spalio 10 d. – Sovietø Vyriausybės spaudimu pasiraðyta Lietuvos ir SSRS savitarpio pagalbos sutartis. Pagal jà dalis pietryëiø Lietuvos su Vilniumi gràþinta Lietuvai, taip pat Lietuvoje numatyta steigti sovietines karines bazes.

1939 m. spalio 29 d. – Lietuva atgavo Vilniaus kraštà. 1939 m.

Danutės Mukienės nuotraukose (nuo virðaus): Telšio katedra ir Telšio kunigo seminarijos pastatas

spalio 27 d. – Lietuvos kariuomenės rinktinė þengė á Vilniø. Respublikos sostinė ėmė kontroliuoti Lietuvos Vyriausybės ágaliotinis Vilniui ir Vilniaus kraðtui A. Merkys.

1939 m. lapkriëio 21 d. – 1940 m. birþelio 17 d. – Antanas Merkys – Lietuvos Respublikos vyriausybės vadovas.

1940 m. geguþės 30 d. – Sovietinė vyriausybė nepagrįstai apkaltino Lietuvos valdþià, kad pastaroji rengia provokacijas prieš krašte dislokuotas sovietines águlas, grobia raudonarmiečius, ren- (Nukelta á 58 p.)

Epero pakrantė. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 57 p.)

ka įvalgybinius duomenis.

1940 m. birželio 14 d. – SSRS pateikė ultimatumą Lietuvai, reikalaujama sudaryti naują Vyriausybę, įvesti papildomą sovietinės kariuomenės kontingentą, aukštus Lietuvos pareigūnus patraukti teismo atsakomybėn. Lietuvos Vyriausybė pakluso ultimatumo reikalavimams.

1940 m. birželio 15 d. – Sovietinė kariuomenė okupavo Lietuvą.

1940 m. birželio 15 d. – 1941 m. birželio mėn. 22 d. – 1940 m. birželio 15 d. – sovietinė kariuomenė be pasipriešinimo užėmė svarbiausius šalies centrus, strateginius punktus, okupavo kraštą. Respublikos prezidentas Antanas Smetona pasitraukė į Vokietiją.

1940 m. birželio 16 d. – Į Lietuvą atvy-

kęs Sovietų Sąjungos užsienio reikalų komisaro pavaduotojas Vladimiras Dekanozovas pradėjo krašto sovietizaciją.

1940 m. birželio 17 d. – 1940 m. birželio 17 d. – V. Dekanozovo nurodymu sudaryta promaskvietiška Justo Paleckio liaudies vyriausybė. Įvyko pirmasis Liaudies vyriausybės posėdis. Darbą pradėjo marionetinė Justo Paleckio vyriausybė.

1940 m. birželio 19 d. – Uždraustos visos lietuviškos politinės partijos ir organizacijos.

1940 m. birželio 25 d. – Oficialiai aregistruota Lietuvos komunistų partija (LKP).

1940 m. birželio 27 d. – Justo Paleckio vadovaujama Vyriausybė paleido IV Lietuvos Seimą.

1940 m. liepos mėn. SSRS okupavus Lietuvą, pastarosios diplomatinio tarnybo atstovai daugelio užsienio šalių vyriausybėms

Senajame parke. Danutės Mukienės nuotrauka

ateikė notas, kuriose Lietuvos sąjungimui į SSRS pavadino neteisėtu. 1940 m. – Lietuvos Respubliką prievarta įjungus į Tarybų Sąjungą, Lietuvos įstatymai nustojo galiojoti. Teisinė padėtis nepasikeitė nei hitlerinės, nei antrosios sovietinės okupacijos metais. LTSR Aukščiausioji Taryba vykdė svetimšalių valią.

1940 m. liepos 7 d. – Sovietų Valstybės saugumo departamento direktoriaus paskirtas Antanas Sniečkus patvirtino Lietuvos politinio partijų vadovybės ir aktyvo suėmimo planą. Naktį iš liepos 11 d. – į liepos 12 d. – šis planas iš esmės buvo įgyvendintas.

1940 m. liepos 11–12-osios naktis NKVD suėmė apie 2 tūkst. nepriklausomos Lietuvos politinio ir visuomenės veikėjų.

1940 m. liepos 14 d. – 1940 m. liepos 15 d. – Vyko rinkimai į Liaudies Seimą – pagal sovietinį rinkimų modelį sufabrikuoti rinkimai į tariamąjį parlamentą – Liaudies Seimą.

1940 m. liepos 21 d. – Vilniuje, Valstybės teatre, vykęs komunistų kontroliuojamos Liaudies Seimo posėdis, ignoruodamas Valstybės Konstituciją, neteisėtai paskelbė Lietuvą sovietine respublika, nacionalizavo pėmė, svarbiausius krašto ūkio objektus.

1940 m. liepos 26 d. – Priimtas Banko nacionalizavimo įstatymas.

1940 m. rugpjūčio 3 d. – Lietuva oficialiai įjungta į SSRS – SSRS aneksavo Lietuvą: 1940 m. rugpjūčio 3 d. – Maskvoje Sovietų Sąjungos Aukščiausioji taryba prijungė Lietuvą sovietinės respublikos teisėmis prie unitarinės SSRS. Krašto okupaciją pakeitė sovietinė aneksija.

1940 m. rugpjūčio 6 d. – Buvo nacionalizuoti visi bankai. Nacionalizuotas Lietuvos bankas perduotas SSRS valstybiniam bankui ir tapo jo padaliniu.

1940 m. rugpjūčio 10 d. – Visuomeninė JAV lietuvių organizacija ėkūrė Lietuvai gelbėti tarybą. Vėliau ji pasivadino Amerikos lietuvių taryba (ALT).

1940 m. rugpjūčio 25 d. – Priimta sovietinė stalininė Konstitucija, įteisinta Lietuvos okupacija – Lietuvoje pritaikyta sovietinės respublikos stalininis konstitucijos modelis. Valdžios institucijos ir visuomenės organizacijos struktūra tapo palankios komunistiniam režimui.

1940 m. rugsėjo mėn. Įvyko Lietuvos diplomato konferencija Romoje. Ji įsteigė Lietuvos tautinį komitetą. Jo pirmininku išrinktas Ernestas Galvanauskas.

1940 m. spalio mėn. Kaune buvo rengiamas sukilimas. Ją organizavęs pagrindinis buvo pasivadinęs Lietuvos aktyvistų frontu.

1940 m. lapkričio 11 d. – Berlyne buvo įkurtas Lietuvos aktyvistų frontas (LAF). Jo vyriausiojo ūtabo vadovu išrinktas Kazys Ėkirpa. Ŗi organizacija turėjo pagrindinius centrus ir antisovietines organizacijas okupuotoje Lietuvoje. Jo tikslai buvo siekti Lietuvos nepriklausomybės, kai kils Vokietijos ir SSRS karas.

1940 m. gruodžio mėn. Įkurtas Lietuvos laisvės kovotojų sąjūdis, jo leidinys „Laisvės kovotojas“. Jis gyvavo iki 1943–1944 m. –

1941 m. sausio 10 d. – Maskvoje pasirašytas SSRS ir Vokietijos vyriausybų susitarimas dėl Vokietijos piliečių bei vokiečių tautybės asmenų perkėlimo iš Lietuvos SSR į Vokietiją, o Lietuvos piliečių bei lietuvių, rusų ir baltarusių tautybės asmenų – iš Vokietijos į Lietuvą. Vasarą–kovą iš Lietuvos išvyko apie 53 tūkst. gyventojų, iš Klaipėdos ir Suvalkų kraštų atkelta 12 tūkst. lietuvių ir 9,3 tūkst. rusų bei baltarusių.

1941 m. kovo 26 d. – LKP(b) CK biuras pritarė LSSR liaudies komisarų pranešimams „Apie priemones, susijusias su kontrrevoliucinių ir antisovietinių elementų areštu ir ištrėmimu iš Lietuvos SSR“.

1941 m. balandžio 14 d. – LKP(b) CK ir LSSR LKT nutarimais Lietuvos valstiečiai apdėti didžiuliais natūriniais mokesčiais ir prievolėmis (grūdų, bulvių, mėsos, pieno ir kt.), kurios prilygo Pirmojo pasaulinio karo metų kaizerinės Vokietijos rekvizicijoms Lietuvoje.

1941 m. balandžio 29 d. – Priimtas LSSR NKVD įsakymas „Dėl kriminalinių nusikalstamų ir antisovietinių elementų operatyvinės apskaitos organizavimo LSSR NKVD organuose tvarkos“.

1941 m. birželio mėn. Pradėta masiškai įudyti Lietuvos kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose laikomus kalinius.

1941 m. birželio 14 d. – Prasidėjo masiniai Lietuvos gyventojų trėmimai. 1941 m. birželio 14–22 d. ištrėmta apie 30 485 Lietuvos gyventojų iš Lietuvos.

1941 m. birželio 14–18 d. – Pirmasis masinis gyventojų trėmimas. Iš viso ištrėmta apie 17,5 tūkst. Lietuvos žmonių. Prasidėjus Vokietijos ir SSRS karui, trėmimas nebuvo uþbaigtas.

1941 m. birželio mėn. 22 d. – Į Lietuvą įsiverpė hitlerininkai.

1941 m. birželio mėn. 22–25 d. – Lietuvoje vyko sukilimas prieš sovietinius okupantus.

1941 m. birželio 22–27 d. – Vyko Raudonosios armijos ir Vokietijos kariuomenės mūšiai Lietuvoje. Raudonarmiečiai ir sovietinės represinės struktūros vykdė politinių kalinių ir Lietuvos gyventojų žudynes.

1941 m. birželio 25 d. – Bolševikai Rainių miškelyje nukankino 73 politinius kalinius. Pirmosiomis karo Lietuvos teritorijoje dienomis žudynės taip pat vyko Praveniškėse, Panevėpyje, Kaune, Rokiškyje ir kitur.

1941 m. birželio 23 d. – Paskelbtas Nepriklausomos Lietuvos atkūrimas, sudaryta Laikinoji vyriausybė, vadovaujama J. Ambrazevičiaus

1941 m. birželio 23 d. – 1941 m. rugpjūčio 5 d. – Laikinosios vyriausybės veikla. 1941 m. birželio 23 d. per Kauno radiją buvo paskelbta Lietuvos valstybės atkūrimo deklaracija ir atsiūkikimas į lietuvių tautą.

1941 m. birželio 24–25 d. – Rainių miško tragedija – NKVD daliniai nužudė 76 politinius Telšių kalinius.

1941 m. liepos 28 d. – Ostlando reicho komisaras H. Lohse oficialiai paskelbė, kad vedama vokiečių civilinė valdžia. Lietuvą valdyti pradėjo generalinis komisaras Teodoras Adrianas von Rentelnas.

1941 m. rugpjūčio 5 d. – Laikinosios vyriausybės darba nutraukė vokiečių okupacinė valdžia. – 1941 m. rugpjūčio 5 d. – Teodoras Adrianas von Rentelnas sustabdė Lietuvos Laikinosios Vyriausybės veiklą. Įvyko paskutinis Vyriausybės posėdis.

1941 m. vasara ir ruduo Pradėjo veikti sovietinių partizanų būriai.

1941–1944 m. – Naciai Antrojo pasaulinio karo metais Lietuvoje sunaikino 45 000 lietuvių ir apie 165 000 žydų tautybės žmonių.

1941 m. – Lietuvoje įvestos maisto kortelės.

1941 m. rugsėjo 22 d. – Vokietijos okupacinė valdžia likvidavo Lietuvos aktyvistų frontą (LAF).

(Nukelta į 60 p.)

Paeberė. Danutės Mukienės nuotrauka

Senajame parke. Danutės Mukienės nuotraukos

(Aukelta iš 59 p.)

1941 m. rugsėjo 26 d. – Generalinio komisaro Teodoro Adriano von Rentelno įsakymu uždarytas Lietuvos aktyvistų frontas, jo turtais konfiskuotas.

1941 m. gruodžio 11 d. – Studentas teisininkas Kazys Veverskis steigė Lietuvos laisvės armiją (LLA).

1941 m. gruodžio 18 d. – SSRS valstybės gynimo komitetas priėmė nutarimą organizuoti Raudonosios armijos 16-ąją lietuviškąją šaulių divizioną. Ji suformuota 1942 m. Gorkio srityje iš paskaitusių į SSRS Raudonosios armijos 29-ojo šaulių teritorinio kor-

puso karių (apie 2,5 tūkst.), Lietuvos gyventojų, lietuvių, nuo seniau gyvenusių SSRS, kitų tautybių SSRS žmoniu. Lietuviai šioje divizione sudarė apie 36,3 proc. visų jos karių.

1941 m. gruodžio mėn. Vinstonas Čerčilis nusileido Maskvai ir pripažino jai Baltijos valstybes.

1942 m. – Pasirodė veikalas „Lietuvių archyvas. Bolševizmo metai“ pirmasis tomas. 1942–1943 m. – išleisti 4 jo tomai.

1942 m. sausio 31 d. – Masinės Lietuvos žydų žudynės vykdytos operatyvinės grupės vadas V. Stahleckeris pranešė Vyriausiajai reicho saugumo valdybai, kad Lietuvoje nužudyta daugiau kaip 136 tūkst. žydų.

1942 m. kovo 7 d. – A. Rosenbergo įsaku, skirtu Reicho ministro užimtoms Rytų sritims, Lietuvoje (taip pat Latvijoje ir Estijoje) oficialiai įvesta „vietinė savivalda“

1942 m. pavasaris. – Įsteigta jaunimo organizacija – Lietuvos laisvės gynėjų sąjunga. Ji leido laikraštį „Lietuviški atgarsiai“.

1942 m. balandžio 1 d. – Prie Lietuvos generalinės srities prijungtos Svyrių ir Ažmenos apskritys, keletas kitų Baltarusijos vietovių, sudaryta nauja Eišiškėlių apskritis. Lietuvos generalinės srities teritorija buvo 67,2 tūkst. km².

1942 m. gegužės 20 d. – Keršijant už 3 vokiečių pareigūnus, sovietinių partizanų nužudytus netoli Dvenionių, nužudyta daugiau kaip 400 Dvenionių apylinkių gyventojų, daugiausia lenkų.

1942 m. gegužės 27 d. – Lietuvos generalinėje srityje vyko visuotinis gyventojų surašymas. Jo duomenimis, Lietuvoje gyveno (be žydų) apie 2,8 mln. žmonių: 81,1 proc. lietuvių, 12,1 proc. lenkų, 3,0 proc. rusų, 2,9 proc. baltarusių.

1942 m. vasara Susikūrė Vyriausiasis Lietuvos komitetas. Komiteto leidiniu tapo „Nepriklausomoji Lietuva“.

1942 m. lapkričio 9 d. – Buvę Lietuvos Respublikos valstybės veikėjai K. Grinius, M. Krupavičius ir J. Aleksa nusiuntė Lietuvos generaliniam komisarui Teodorui Adrianui von Rentelniui memorandumą, kuriame protestavo prieš Lietuvos kolonizavimą, lietuvių ir lenkų iškeldinimą iš ūkių, į okupantų politiką žydų atpūlgiu.

1942 m. gruodžio mėn. 16-oji lietuviškoji šaulių divizioną įjungta į Briansko fronto 3-ąją armiją.

1942–1943 m. – Susibūrė Armijos krajojovs daliniai. Lietuvoje ji siekė atkurti Lenkijos suverenitetą Vilniaus krašte ir kovojo su lietuviiais.

Istorijos liudininkai. Danutės Mukienės nuotrauka